

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 23 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / June December 2023 • 175-190

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1372915

MEMLÜKLER DÖNEMİ'NDE BİR İLİM MERKEZİ: SARGATMIŞIYYE MEDRESESİ

A Center of Science in The Mamluk Period: The Madrasa of Sarghatmishiyya

Semanur DİNİZ

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi
Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Phd. Student Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Department
of Islamic History, Ankara/Türkiye.

dinizsemanur@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-5839-5178>

Dr. Ahmet DÜZENLİ

Öğretmen, MEB,

Adana, Türkiye

Teacher, Ministry of Education, Adana/Türkiye.

ahmedduzenli@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1031-2900>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 08.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.12.2023

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2023

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Semanur Diniz- Ahmet Düzenli).

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

MEMLÛKLER DÖNEMİ'NDE BİR İLİM MERKEZİ: SARGATMIŞIYYE MEDRESESİ

A Center of Science in The Mamluk Period: The Madrasa of Sarghatmishiyya

Öz

Medreseler İslâm ilim geleneğinin teşekkül ettiği önemli ilim merkezleridir. Orta Çağ'ın en büyük Müslüman Türk devletlerinden biri olan Memlûkler (648-923/1250-1517) döneminde de bu geleneğin bir devamı olarak çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Memlûk sultan ve devlet adamlarının ilme ve ulemaya gösterdiği ehemmiyetin bir yansıması olarak değerlendirilebilecek bu durum, söz konusu dönemin İslâm tarihinin ilmî ve kültürel açıdan en parlak dönemlerinden biri olarak nitelenmesini de beraberinde getirmiştir. Memlûkler dönemindeki bu ilmî canlılığa, yaptırdığı medreseyle katkı sağlayan devlet görevlilerinden biri de Sargatmış olarak tanınan Emîr Seyfeddin en-Nâsirî'dir (ö. 759/1358). Bu çalışmada da 757/1356 senesinde Kahire'de Emîr Sargatmış tarafından yaptırılan ve Memlûkler döneminin meşhur medreselerinden biri olan Sargatmışiyye Medresesi konu edilmiştir. Hanefî fihhına dair eğitim vermek üzere kurulan bu medresede dönemin önde gelen çok sayıda âlimi ders vermiş ve pek çok talebe de Sargatmışiyye'de ilim tahsil etmiştir. Öyle ki bu talebelerden bazıları Anadolu'da Hanefî mezhebinin yayılmasında da önemli rol üstlenmişlerdir. Dolayısıyla bu medrese hem bir Memlûk emîri tarafından Hanefî mezhebine dair eğitim vermek üzere kurulmuş olmasıyla hem de yetiştirdiği talebelerinin Anadolu'daki faaliyetleriyle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Memlûk medreseleri hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmiş, birinci bölümde kuruluşu ve fizikî yapısını da ortaya koyacak şekilde medresenin genel özellikleri üzerinde durulmuş, ikinci bölümde ise medresedeki eğitim öğretim faaliyetlerine yer verilmiştir. Çeşitli akademik çalışmalarda İbn Haldûn gibi dönemin meşhur âlimleriyle birlikte anılan bu medrese hakkında ulusal ve uluslararası literatürde müstakil bir çalışma tespit edilememiştir. Dolayısıyla öncelikli amacımız dönemin önemli eğitim kurumlarından biri olan Sargatmışiyye Medresesi'nin tanınmasına katkı sağlamaktır. Yine medresede görevli âlimler ve okutulan dersler üzerinden bu dönem eğitim öğretim faaliyetleriyle alakalı tespitler de çalışmanın hedefleri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Eğitim Tarihi, Memlûkler, Emîr Sargatmış, Sargatmışiyye Medresesi.

Abstract

Madrasahs are important science centers where the Islamic science tradition was formed. During the Mamluk period (648-923/1250-1517), one of the largest Muslim Turkish states of the Middle Ages, many madrasahs were built as a continuation of this tradition. This situation, which can be considered as a reflection of the importance given to science and scholars by Mamluk sultans and statesmen, has led to the Mamluk period being described as one of the brightest periods in Islamic history in terms of science and culture. One of the government officials who contributed to this scientific vitality during the Mamluk period with the madrasa he built was Sayf al-Dīn Nāsirī, who is known as Amīr Sarghatmish (d. 759/1358). In this study, the Madrasa of Sarghatmishiyya, which was built by Amīr Sarghatmish in Cairo in 757/1356 and is one of the famous madrasahs of the Mamluk period, is discussed. In this madrasa, which was established to provide education on Hanafi fiqh, many leading scholars of the period gave lessons and collected science in Sarghatmishiyya to many students. So much so that some of these students also played an important role in the spread of the Hanafi sect in Anatolia. Therefore, this madrasa draws attention both with its establishment by a Mamluk amīr to provide education on the Hanafi sect and with the activities of its students in Anatolia. In this context, in the study, firstly, information about the Mamluk madrasahs was given in outline, in the first part, the general characteristics of the madrasah were emphasized, including its establishment and physical structure, and in the second part, the education and training activities in the madrasah were included. No specific study could be identified in the national and international literature about this madrasah, which is mentioned together with famous scholars of the period such as Ibn K̄haldūn in various academic studies. Therefore, our primary goal is to contribute to the recognition of the Madrasa of Sarghatmishiyya, one of the important educational institutions of the period. It is also among the objectives of the study to make determinations about the educational activities of this period through the scholars working in the madrasah and the courses taught.

Keywords: History of Islamic Education, Mamluks, Amīr Sarghatmish, Madrasa of Sarghatmishiyya.

GİRİŞ

Memlûk Devleti İslâm tarihindeki büyük devletler arasında önemli bir yere sahip olup sadece siyasî ve askerî sahalardaki başarılarıyla değil, İslâm dünyasının kültürel gelişimine sağladığı katkılarla da tanınmıştır. Öyle ki hem dönemin ilim merkezi olan Bağdat'ın Moğollar tarafından istilası hem de Endülüs'te Müslümanlara yapılan kıyımlar İslâm ilmî mirasını ciddi zarara uğratmış, neticede buralarda bulunan âlimler devrin en güçlü İslâm devleti konumunda olan Memlûkler'e sığınmıştır.¹ Memlûk idarecilerinin kendilerine sığınan bu âlimlere sağladığı maddi-manevi imkânlar neticesinde ilmî ve kültürel alanda büyük bir canlanma yaşanmış, Dımaşk ve Kahire dönemin en önemli ilim merkezleri hâline gelmiştir. Bu dönemde hadis, tefsir, kelim, fıkıh gibi dinî ilimler ile lügat ilimleri, tarih, coğrafya ve tabakât gibi beşerî ilimlerde pek çok âlim yetişmiş, bu âlimler kendi alanlarında çok sayıda eser telif etmişlerdir. Böylelikle Memlûkler dönemi, ilimlerin geliştiği ve İslâm düşüncesinin zenginleştiği bir dönem olmuştur. Bunda devrin eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü medreselerin önemli rolü bulunmaktadır.

Memlûk sultan ve ümerâsı, âlimlere ve talebelere büyük önem vermiş, İslâm kültür ve medeniyetinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla eğitim faaliyetlerinin temel yapı taşları olarak görülen medreseler yanında cami, hankah ve ribat gibi yapıların inşasında adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Bu yapılar arasında medreseler ve kütüphaneler ön plana çıkmaktadır ki dönemin en büyük tarihçilerinden biri olan Makrîzî (ö. 845/1442) kendi döneminde sadece Kahire'de 70 civarında medresenin varlığından bahsetmektedir.² Ağırlıklı olarak İslâmî ilimlerin öğretildiği mekanlar olan medreselerde sadece tefsir, hadis, fıkıh, kelim gibi İslâmî ilimler değil, aynı zamanda matematik, tıp, astronomi gibi diğer bilim dallarına da yer verilmiştir. Medreseler ayrıca hem teorik eğitim veren hem de talebelerine pratik yapma imkânı sağlayan kurumlardır. Kütüphaneler ise büyük birer ilim ve bilgi hazinesi olarak görülmüştür.³ Nitekim Memlûk idarecileri zengin koleksiyonlarıyla ünlü kütüphaneler inşa ettirmişlerdir. Bu kütüphaneler, İslâmî ilimler başta olmak üzere felsefe, tıp, matematik gibi çeşitli ilim dallarına ait önemli eserlere de ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi ve ilim insanların yetişmesine yönelik inşa edilen bu yapılar, bilginin korunmasına ve yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır.⁴

Memlûk medreselerinden ana hatlarıyla bahsetmek gerekirse öncelikle medreselerin yükseköğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlar olduğu belirtilmelidir. Bu dönemde inşa edilen medreselerin çoğunluğunun dört Sünnî mezhepten birine tahsis edildiği görülmektedir.⁵ Ancak iki, üç veya dört mezhebe hizmet ettiği bilinen medreseler de mevcuttur. Bu tür medreselerde her bir mezhebin dersleri ayrı eyvanlarda yapılmaktadır. Medreselerde, dinî ilimler ve aklî ilimlerden oluşan bir müfredat uygulanmaktadır. Dinî ilimler arasında fıkıh, hadis, tefsir, kelim, tasavvuf, siyer ve Arap dili yer alırken aklî ilimlerden ise tıp ve astronomi gibi dersler

¹ Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, İstanbul 2015, s. 133; Aygül Düzenli, "Memlûkler Döneminde Medreseler (648-923/1250-1517)", *Osmanlı Medreseleri Eğitim, Yönetim ve Finans* (ed. Fuat Aydın-Mahmut Zengin-Kübra Cevherli-Yunus Kaymaz), İstanbul: Mahya Yayınları, 2019, s.447-448.

² Düzenli, "Memlûkler Döneminde Medreseler", s. 448.

³ İsmail Yiğit, "Aynî'yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-12, 1994, 33-36; Muhammet Enes Midilli, "Ulemânın Memlûk Coğrafyasına Yönelmesi ve Memlûkler Döneminde Kahire İlim Kurumları", *İslam Tetkikleri Dergisi*, 10/1, 2020, s. 389-412.

⁴ Medreselerin fonksiyonları için bk. Zeki Salih Zengin, *Medreseden Darülfünûna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*, Ankara: Maarif Mektepleri, 2019, s. 23-27.

⁵ Dört sünnî mezhebin fıkıh anlayışına göre eğitim veren medreselerin ilki olan Müstansırıyye için bk. Ahmet Beken, "Müstansırıyye Medresesi'nde (631/1233-34) Eğitim-Öğretim Faaliyetleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 16 (2016), s. 309-337.

verilmektedir.⁶ Yine bu dönem medreselerinin genellikle bânîsinin adıyla isimlendirildiğine de işaret etmek gerekir. Nitekim Şerefiyye, Nuriyye, Mukaddemiye, Zâhiriyye, Seyfiyye ve Atabekiyye gibi medreseler bunlardan bazılarıdır. Yine çalışma konumuz olan Sargatmışiyye Medresesi de bu duruma örnek medreselerden biridir.

Memlûkler döneminde medreselerin diğere bir özelliği, eğitim faaliyetlerinin sultan tarafından belirlenen kadro tarafından yürütülmesidir. Görevlendirme yazılarında, Memlûk yöneticilerinin ilme ve ulemâya verdiği önemi vurgulayan ifadelerin bulunduğu da belirtilmelidir. Sultanlar ve dönemin emîrleri, bu medreselerin inşasını sağlarken gereken harcamaları yapmış, müderris ve talebelerin tüm ihtiyaçlarının karşılanmasına büyük önem vermişlerdir.⁷ Nitekim bu dönemde medrese yaptıran emîrlerden biri de Sultan el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un (Birinci saltanatı: 693-694/1293-1294, ikinci saltanatı: 698-709/1299-1309, üçüncü saltanatı: 709-741/1309-1341) memlûkü olan ve ilme olan hürmetiyle tanınan Emîr Sargatmış'tır.

Çalışmada Emîr Sargatmış tarafından 757/1356 yılında Kahire'de yaptıran Sargatmışiyye Medresesi konu edilmiştir. Ulusal ve uluslararası literatürde bu medreseyi doğrudan konu edinen bir çalışma tespit edilememiştir. Büyük bir emîr tarafından inşa ettirilmiş olması ve burada ilmî faaliyette bulunan hoca ve talebeleri ile uzun yıllar faaliyet gösteren bu medresenin ilim camiasına tanıtılması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma literatürdeki boşluğu doldurmak amacıyla yapılmıştır. Zira söz konusu medrese âlimleri ve talebeleriyle hem Memlûkler dönemi hem de sonraki dönemler için büyük önem arz etmektedir. Çalışmada ilk olarak Sargatmışiyye Medresesi'nin isimlendirilmesi, bânîsi, kuruluşu ve genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş, ardından bu medresenin eğitim öğretim faaliyetleri ele alınmıştır. Bu kısımda medresede ders veren âlimlerin hepsinin biyografisine yer vermek çalışmanın sınırlılıkları bağlamında gerekli görülmediğinden bu âlimlerin Sargatmışiyye Medresesi'nde okuttukları derslere işaret edilmiştir. Burada âlimlerin sıralanmasında vefat yıllarının esas alındığı da belirtilmelidir. Çalışma genel olarak dönemin ana kaynaklarından istifadeyle hazırlanmış, bazı durumlarda araştırma eserlere de başvurulmuştur. Bu çalışmanın, çok sayıda âlimin faaliyet gösterdiği bir merkez olan ve Hanefîler'e tahsis edilmesiyle de dikkat çeken Sargatmışiyye Medresesi'nin tanınmasına ve Memlûkler dönemi ilmî hayatıyla alakalı araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

SARGATMIşIYYE MEDRESESİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

a. Medresenin İsimlendirilmesi

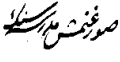
Sargatmışiyye Medresesi'nin bânîsi Emîr Sargatmış'tır ve medrese adını buradan almaktadır. Ancak emîrin isminin okunuşu ile ilgili bazı farklılıkların bulunduğuna ve dolayısıyla bu durumun medresenin isimlendirilmesini de etkilediğine işaret etmek gerekir. Bu isim Makrîzî'nin "*es-Sülûk*" eserinin Kahire baskısında muhakkik tarafından "Sargatmışiyye" şeklinde harekelenmiştir.⁸ İbn Tağrıberdî'nin (ö. 874/1470) *en-Nücûmü'z-zâhire* adlı eserinin Beyrut baskısında ise muhakkik Muhammed Hüseyin Şemseddin tarafından "Sargatmışiyye" şeklinde

⁶ Düzenli, "Memlûkler Döneminde Medreseler", s. 448.

⁷ Memlûkler dönemi medreseleriyle ilgili geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, XXVIII, s. 323-327, Ankara 2003; Yiğit, "Aynî'yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış", s. 27-45; Yasemin Kaçar, *Bahrî Memlûk Devleti'nin Eğitim Sistemi ve Medreseler (1250-1382)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2006, s. 145-147; Ayaz, *Memlûkler*, 134-136; Düzenli, "Memlûkler Döneminde Medreseler", s. 447-460.

⁸ Takıyyüddin Ahmed b. Ali Makrîzî, *Kitabü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, nşr. M. Mustafa Ziyâde-Saîd A. Âşûr, I-XII, Kahire 1956-1973, III/2, 756.

harekelendiği görülmektedir.⁹ Yine İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) eserinde bu kelime "Sargatmuş",¹⁰ Süyûtî'nin (ö. 911/1505) eserinde ise "Surgatmışiyye" şeklinde harekelendirilmiştir.¹¹

Dönem araştırmacıları arasında da medresenin adının okunması konusunda çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim Memlûkler sahasında uzun yıllar çalışma yapmış olan Ayaz, bahsi geçen medreseyi yaptıran emîrin adını "Sargatmış" şeklinde vermektedir.¹² Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nin çeşitli maddelerinde de bu medrese "Sargatmışiyye" şeklinde geçmektedir.¹³ Tozlu, çalışmasında bu emîrin ismini "Sargatmış" olarak belirtir.¹⁴ Khanjanov, çalışmasında emîrin adını Sargatmış, medresenin adını ise "Sargitmışiyye" olarak vermiştir.¹⁵ Kaya, çalışmasında bu medresenin adını "Sargatmışiyye" şeklinde harekelendirmiştir.¹⁶ Zengin ise emîrden "Sargıtmış" şeklinde bahsetmekte ve çalışmasında harekeli olarak vermektedir.¹⁷ Yine Düzenli de bu ismi "Sargıtmış" olarak kullanmıştır.¹⁸ Dolayısıyla emîrin ve medresenin ismi konusunda bir mutabakat söz konusu değildir. Osmanlı arşivlerinde Şeyhülislam İshak Efendi'nin imzasıyla söz konusu medresenin müderrisi ve Mısır nakîbüleşrâf kaymakamı Ahmed Efendi'ye ilmiye payesi verilmesinden bahseden 24 Muharrem 1147 (26 Haziran 1734) tarihli bir belgede ise medresenin ismi "Sorgatmış (Surgatmış) Medresesi" olarak geçmektedir.¹⁹

Bu çalışmada ise ana kaynaklardan ve çağdaş çalışmalardan hareketle "Sargatmışiyye" şeklindeki kullanım tercih edilmiştir.

b. Medresenin Bânîsi: Emîr Sargatmış Seyfeddin en-Nâsırî

Tam adı Emîr Sargatmış Seyfeddin en-Nâsırî'dir. Memlûk emîrlerinin çoğunda olduğu gibi onun da doğum yeri ve tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sargatmış, Sultan el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun tarafından seksen bin dirheme satın alınarak Kahire'ye getirilmiştir. Tarihçi Safedî (ö. 764/1363) eserinde onun kıymetli bir memlûk olduğunu "Bu zamana kadar seksen ya da bin dirhem fiyatla alınan bir memlûk ne duyulmuş ne de görülmüştür, insanlar onu satın almak için adeta yarıştılar." şeklinde cümlelerle ifade eder. Böyle yüksek bir fiyatla satın alınmış olması Emîr Sargatmış'ın fizikî ve askerî açıdan farklı meziyetlere sahip olduğunu düşündürmektedir. O, devletin çeşitli kademelerinde önemli vazifeler üstlenmiştir. Dönemin en büyük emîrlerinden biri olan Sargatmış ciddi bir mal varlığı da elde etmiştir. Mısır ve

⁹ Ebü'l-Mehâsin Cemâleddin Yusuf İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, Muhammed Hüseyin Şemseddin nşr. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, XVI, Beyrut ts, X, 240.

¹⁰ Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Dârü'l-fikr, XV, 1986, XIV, 262.

¹¹ Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî ahbâri Mısır ve'l-Kâhire* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), I-II, Dârü İhyâi'l-Kütübî'l-İlmiyye, Kahire 1967, I, 472.

¹² Ayaz, "Memlûkler Döneminde Vezir-Ümera İlişkileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1, 2005, s. 145.

¹³ Bk. Cengiz Kallek, "İbn Arabşah", *DİA*, XIV, s. 316, İstanbul 1999; Özen, Şükrü, "İbnü's-Şihne, Seriyüddîn", *DİA*, XXI, s. 225, İstanbul 2000; Benli, M. Sami, "İbn Akîl, Bahâeddin", *DİA*, XIX, s. 301, İstanbul 1999.

¹⁴ İbrahim Tozlu, *Moğultay b. Kılıç (ö.762/1361) ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s. 67.

¹⁵ Şahin Khanjanov, *Memlûkler Dönemi Hanefilerinde İctihad ve Taklid Tartışmaları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2021, s. 65-66.

¹⁶ Büşra Sıdika Kaya, *Sehâvî'nin ed-Dav'ü'l-Lâmi' Adlı Eseri Bağlamında IX/XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017, s. 96.

¹⁷ Murat Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi: Genel Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 2016, s. 83-86.

¹⁸ Düzenli, *Memlûkler Döneminde İktidar-Ulemâ İlişkisi (648-923/1250-1517)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, s. 183, 251, 304.

¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Maarif (C. MF)*. 138-6871.

Şam'daki berîd²⁰ ile ilgili düzenlemelerle de ilgilenmiş, bu konuda aldığı sıkı tedbirlerle de dikkat çekmiştir. Sargatmış, kendi döneminde evkaf işlerinin düzenlenmesinde de aktif rol oynamıştır.²¹ Memlûkler döneminin en güçlü emîrlerinden olan Sargatmış bu ününü, üstün askerî yetenekleri, etkili liderlik becerileri ve stratejik politik ustalığı sayesinde elde etmiştir. Bu özellikleri onu, saygı duyulan bir lider konumuna yükselmiştir.

Emîr Sargatmış sadece askerî alanda değil, aynı zamanda ilimle de yoğun bir şekilde ilgilenmiştir. Okuma ve yazma hususunda oldukça gayretli olduğu söylenmektedir. Safedî, Sultâniye Medresesi'nin duvarında Emîr Sargatmış'ın hattıyla yazılan bir mektuptan bahseder ve mektupta emîrin şu sözünü kaydeder; "Dünyanın sana sunduğunu geri tepme, zira o verme konusunda çok cimridir."²² Emîr Sargatmış, özellikle kıraat ilmi olmak üzere çeşitli ilim dallarında eğitim almıştır. Nitekim kendi adıyla anılan bir medrese inşa ettirmesi, onun ilme ve ulemaya gösterdiği tazimin önemli bir tezahürüdür. Emîr Sargatmış, medresenin inşası ve süslemesi için de yüksek miktarlarda harcamalar yapmaktan çekinmemiş, detaylara özen göstererek bu yapıya büyük bir estetik değer katılması konusunda hassas davranmıştır.²³

Güçlü bir karaktere sahip olan Sargatmış en-Nâsırî, diğer emîrler ve yöneticiler arasında önemli bir saygı ve itibar kazanmıştır. Nitekim o dönemin bir başka büyük emîri olan müttefiki Şeyhû (758/1357)²⁴ ile bölgede güç dengesini korumuş ve birlikte hareket ederek idareyi ellerinde tutmuşlardır. Sargatmış en-Nâsırî'nin askerî yetenekleri ve Şeyhû'nun siyasî zekâsı, onları bölgedeki diğer güçlü aktörlere karşı üstün kılmış ve birlikte büyük bir güç merkezi oluşturmuştur. Tüm bu özellikleriyle Emîr Sargatmış döneminin önde gelen emîrleri arasında saygı gören ve tanınan bir lider olarak öne çıkmıştır. Hem askerî yetenekleri hem de ilmî faaliyetleriyle dikkat çeken Emîr Sargatmış birçok alanda başarılı bir şekilde hizmet vermiş ve devletin ilerlemesine katkı sağlamıştır.²⁵ Ne var ki faaliyetleriyle dikkat çeken Sargatmış ve müttefiki emîrler, el-Melikü'n-Nasır Hasan (1347-1351, 1354-1361)²⁶ döneminde İskenderiye'ye sürülmüş ve orada hapsedilmiştir. Emîr Sargatmış da bu hapisanede Zilhicce 759 (Aralık 1358) tarihinde vefat etmiştir.²⁷

c. Medresenin Kuruluşu ve Özellikleri

Emîr Sargatmış en-Nâsırî'nin yaptırmış olduğu Sargatmışiyye Medresesi'nin inşaatı, 5 Ramazan 756/13 Eylül 1355 tarihinde başlamış, Cemâziyelevvel 757/Mayıs 1356 tarihinde tamamlanmıştır.²⁸ Kahire'nin dışında sayılan bu medrese, Mısır'da orijinal halini koruyan en eski

²⁰ İslâm devletlerinde istihbarat ve posta teşkilâtına verilen ad. Geniş bilgi için Bk. İbrahim Harekât, "Berîd", *DİA*, V, s. 498-501, İstanbul 1992.

²¹ Makrîzî, *es-Sülûk*, III/1, 8.

²² Selahaddin Halil b. Aybek es-Safedî, *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr*, nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr., I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998, II, 558.

²³ Makrîzî, *es-Sülûk*, III/1, 7-8; Safedî, *A'yânü'l-asr*, II, 555-560.

²⁴ Seyfeddin Şeyhû en-Nâsırî, "el-emîrû'l-kebîr" unvanını alan ilk kişi olarak, döneminin en güçlü emîrlerindedir. Hayatı hakkında bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, II, 555-560, III, 27; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 328; Ayaz, "Memlûkler Döneminde Vezir-Ümera İlişkileri", s. 145.

²⁵ Safedî, *A'yânü'l-asr*, II, 555-560; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*, tah. Muhammed M. Emin, VII, Kahire ts., I, 59, II, 64; a. mlf. *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 240-243; Abdülbâsıt el-Malatî, Zeyneddin b. Halil b. Şahin ez-Zâhîrî, *Neylü'l-emel fi zeyli'd-Düvel*, nşr. Ömer A. Tedmürî, Beyrut, 2002, I, 207, 329; Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi", s. 83-86.

²⁶ Hayatı hakkında bk. Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi", s. 83-86; Abdülkerim Özeydin, "Hasan b. Muhammed b. Kalavun", *DİA*, XVI, s. 332-333, İstanbul 1997.

²⁷ Bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, I, 390, İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 242; Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emîrlerinden Yelboğa el- Ömerî (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1, 2007, s. 86.

²⁸ Adilkhan Zhunisso, *Kivâmüddîn el-İtkânî'nin Gâyetu'l-Beyân Adlı Eserinin Metot ve Muhteva Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 7; Muhammet

cami olan İbn Tolun Camii ile Kal'atü'l-Cebel arasında yer almaktadır.²⁹ Mısır'ın tarihi ve kültürel mirasının mühim bir parçası olan Sargatmışiyye Medresesi'nin, İbn Tolun Camii'nin yakınında bulunması, bu iki yapı arasındaki tarihi ve estetik bağlantıların kurulmasına yardımcı olacaktır.

Emîr Sargatmış, medresenin tamamlanmasının ardından dönemin önde gelen ümerasından Şeyhû, Emîr Taştemur, Emîr Tugay, dört başkadı ve şeyhlerle Sargatmışiyye Medresesi'ne gelmiş, halka açık bir şekilde gerçekleştirilen bu açılışta uzun bir konuşma yapmıştır. İnsanlara burada çeşitli ikramlarda bulunulmuştur. Emîr Sargatmış, Hanefî fakih Kıvâmuddin el-İtkânî'yi (ö. 758/1357) buraya müderris olarak atamıştır.³⁰ Böylece el-İtkânî medresenin ilk müderrisi olmuştur. Memlûkler'in son dönem tarihçilerinden ve Hanefî mezhebine mensup olan Abdülbâsıt el-Malatî (ö. 920/1514), medresenin açılışının gerçekleştiği günü, herkes tarafından görülmeye değer muhteşem günlerden bir gün olarak nitelemektedir.³¹

Makrîzî, Sargatmışiyye Medresesi'nin fizikî yapısı ve manzarasını ayrıntılarıyla aktarır ve güzelliğine vurgu yapar. Medrese, zarif kubbeleri, çeşitli süslemeleri ve detaylarıyla öne çıkan bir yapıya sahiptir. İçerisinde geniş bir avlu, derslikler, bir kütüphane ve öğrenci odaları bulunmaktadır. Avlunun etrafında revaklar yer alır ve bu revaklar dersliklere erişim sağlar. Medresenin çevresi bahçelerle süslenmiş olup huzurlu bir ortam sunduğu kaydedilmektedir. Medresede Hanefî mezhebine uygun dersler verilirken hadis öğretimi de önemli bir yer tutmaktadır. Talebeler, bu saygın eğitim kurumunda İslâm dinî ve hukukuyla ilgili ilim tahsil etmişlerdir.³²

Emîr Sargatmış, medresenin Hanefî mezhebine hizmet etmesini, bunun yanında hadis derslerinin de verilmesini istemiştir. Yine medresenin işleyiş ve giderleri için geniş vakıflar kurulmasını da sağlamıştır. Dolayısıyla medrese, Hanefî mezhebine mensup talebelere dinî eğitim verilen ve hadis öğretimine olanak sağlayan bir mekân olarak fonksiyonunu sürdürmüştür.³³ Öyle ki Sargatmışiyye Medresesi Hanefî mezhebinin Memlûk ilmî müesseselerinde yayılmasında etkili olduğu gibi burada tahsil gören talebelerinin Anadolu'daki faaliyetleriyle mezhebin bu bölgelerde yaygınlaşmasına da katkı sağlamıştır.

Sargatmışiyye Medresesi, Memlûkler döneminde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde (1300-1922) de önemli bir ilim merkezi olarak varlığını korumuştur. Kahire'de bulunan bu medrese, Osmanlılar döneminde Ezher dışında diğer medreselerle birlikte eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Şalâhiyye, Sinâniyye, Mahmudiyye, Ayniyye, Eşrefiyye, Süyûfiyye gibi medreseler bu kurumlardan bazılarıdır. Kahire'de ilim tahsil edilen camiler dahil edildiğinde ise yaklaşık kırk medresenin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu medrese, Osmanlılar döneminde de, ilim tahsil etmek isteyen öğrencilere çeşitli dinî bilgilerin aktarıldığı önemli bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Çok sayıda ilim adamının yetiştiği medresede, müfredatta hadis ve fıkıh olmak üzere diğer dinî ilimlere yer verilmiştir. Dolayısıyla Sargatmışiyye Medresesi, Osmanlı döneminde Kahire'de bulunan diğer medreselerle birlikte İslâmî ilimlerin yayılmasına ve

Enes Midilli, "Memlûkler Döneminde Bir İlim Kurumu: İbn Tolun Camii ve Ulemaya Sunduğu Mansıplar", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 44, 2020, s. 44.

²⁹ Makrîzî, *Kitabü'l-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hıtat ve'l-âsâr*, I-II, Beyrut, ts, II, 403-404; Doris-Abouseif Behrens, "İbn Tolun Camii", *DİA*, XX, İstanbul, 1999, s.416-418.

³⁰ Makrîzî, *el-Hıtat*, II, 403-404.

³¹ Malatî, *Neylü'l-emel*, I, 292.

³² Makrîzî, *el-Hıtat*, II, 404. Medresenin güncel durumu için ayrıca bk. <https://egyptopia.com/en/articles/Egypt/cairo/Mosque-Madrasa-of-Emir-Sarghatmish-in-Cairo.s.29.13118/> (Erişim zamanı: 15.06.2023, 15:30)

³³ Makrîzî, *el-Hıtat*, II, 404. Memlûklerin Hanefîlik'e ilgisi için bk. Ayaz, Fatih, And Fatmanur Alibekiroğlu Eren. "Memlûk Devletinde Sultan Ve Emirlerin Hanefîliğe İlgisi," *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019

öğrenilmesine katkıda bulunmuştur.³⁴ Bu durum Osmanlı Devleti'nin ilim ve kültür alanındaki zenginliğinin de önemli göstergelerindedir.

Bu konuda son olarak medreseye bağlı bulunan Sargatmışiyye Kütüphanesi'ne de işaret etmek gerekir. İçerisinde çeşitli ilim dallarına ait çok sayıda eser barındırdığı bilinen kütüphanede istinsah faaliyetlerinin yapıldığı da nakledilir. Nitekim meşhur lügat âlimi Zebîdî (ö. 1205/1791) ünlü eseri *Tâcu'l-'Arûs'u* yazarken bu kütüphaneden istifade etmiştir. Zebîdî'nin bu eserini Sargatmışiyye, Müeyyediyye ve Eşref Kayıtbay kütüphanelerinde telif ettiği bilinmektedir.³⁵ Dolayısıyla Sargatmışiyye Medresesi Kütüphanesi de dönemin ilim ve kültür hayatının zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

SARGATMIŞIYYE MEDRESESİ'NDE EĞİTİM-ÖĞRETİM

Sargatmışiyye Medresesi'nde çok sayıda âlim ders vermiştir. Vakfiyesinin şartlarına uygun şekilde medresenin programında ağırlıklı olarak Hanefî fikhî ve hadis dersleri okutulmuştur. Bu derslerin yanında tefsir ve sanat derslerinin okutulduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim Hanefî Şeyhü'l-İslâmı Eminüddin Aksarâyî (ö. 880/1475) burada uzun süre tefsir dersi vermiştir.³⁶ Ancak ders veren âlimlerin hangi eserleri okuttuğuna dair detaylı bilgilere ulaşılamamıştır. Burada dönemin kaynaklarından -özellikle de tarih ve tabakât eserlerinden Sargatmışiyye Medresesi'nde ders verdiği tespit edilen hocalara ve talebelerine yer verilmiştir. Bunu yaparken medresede müderrislik yaptığı alan ve görevlerine göre âlimler ilgili başlıklar altında sıralanmış, ardından da talebelere yer verilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere çalışmanın hacmi ve sınırlılıkları bağlamında, listede yer alan âlimlerin biyografilerine yer verilmemiş, tam künye ve vefat yıllarının verilmesiyle iktifa edilmiştir. Ancak genel hatlarıyla medresenin tanınmasına katkı sağlamayı amaçlayan çalışmamızda, listede yer alan âlimlerin sayıca çokluğu ve tanınırlığı göz önüne alındığında burada verilen eğitimi, kullanılan metotları, hocaları, talebeleri, okutulan kitapları ve müfredatı ayrıntılarıyla ortaya koyacak yeni çalışmaların elzem olduğu anlaşılmaktadır.

a. Müderris Olarak Görev Yapan Âlimlerden Fıkıh Dersi Verenler

Medresenin ilk müderrisi, Hanefî fikhına hâkim olması ve bağlılığı nedeniyle "İkinci Ebû Hanîfe" olarak da isimlendirilen Kıvâmuddin Emîr Kâtîp b. Emîr Ömer b. Emîr Gâzî el-Fârâbî el-İtkânî'dir. (ö. 758/1357)³⁷

Emînüddin Muhammed b. Ali b. Hasan el-Enefi el-Mâlikî (ö. 786/1384) fıkıh dersi vermiştir.³⁸

Sargatmışiyye Medresesi'nin başına getirilen Celâl b. Ahmed b. Yusuf Celâleddin es-Sîrî el-Hanefî et-Tebbânî (ö. 793/1391) Hanefî fikhına dair dersler okutmuştur.³⁹

Cemâl el-Malatî olarak tanınan Ebü'l-Mehâsin Cemâleddin Yûsuf b. Mûsâ b. Muhammed el-Halebî'nin (ö. 803/1400) bu medresede Hanefî fikhına dair dersler okuttuğu bilinmektedir. Ayrıca Cemâl el-Malatî, Hanefî olmasına rağmen talebelerin mensup olduğu mezhebin fıkıhlarına dair

³⁴Cebertî, Abdurrahman b. Hasan, *'Acâibü'l-âsâr fi't-terâcim ve'l-ahbâr*, nşr. Dâru'l-ceyl, III, 107, Beyrut ts.; Orhan İyişenyürek, *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 218; Kaya, *IX/XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum*, s. 97.

³⁵ İyişenyürek, *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri*, s. 53.

³⁶ Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 129.

³⁷ Bk. Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 470; Zhunissov, *Gâyetü'l-Beyân'ın Metot ve Muhteva Açısından İncelenmesi*, s. 10; Hamza Arslan, *Hanefî Fikhında Şerh Geleneği (El-Hidâye Şerhleri Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2022, s. 59.

³⁸ Bk. İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VI, 293.

³⁹ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 247; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 472.

dersler de okutmuştur.⁴⁰ Bu durum, eğitim-öğretim söz konusu olduğunda mezhep taassubundan uzak bir tutum sergilendiği şeklinde yorumlanabilir.

Hanefî fakihi olan Muslihuddin Mustafa el-Karamânî (ö. 809/1406) fıkıh dersleri vermiştir.⁴¹

Zeyneddin Abdurrahman b. Ali b. Hişam et-Tefehnî (ö. 835/ 1432), Hanefî fıkına dair dersler okutmuş ve aynı zamanda Sargatmışiyye Kütüphanesi ile de ilgilenmiştir.⁴²

Meşhur hadis hafızı, tarihçi ve Şafiî kadılığı görevinde de bulunan Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer, el-Askalânî (ö. 852/1449) Şafiî fıkı müderrisliği yapmıştır.⁴³

Meşhur Hanefî fakihi, tarihçi, hadis âlimi ve dönemin Hanefî başkadılığı görevini de üstlenen Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451) de burada fıkıh dersleri vermiştir.⁴⁴

Hanefî Şeyhül-İslâmı Eminüddin Aksarâyî burada uzun süre tefsir ve fıkıh dersleri vermiş ve Hanefî fakihi Tahâvî'nin (ö. 321/933) eserlerini okutmuştur.⁴⁵

Ebü'l-Fazl Tâcüddin Abdülvehhâb b. Ahmed b. Muhammed İbn Arabşah et-Tarhânî ed-Dımaşkî (ö. 901/1496) Hanefî fıkına dair ders vermek üzere 886/1485 yılında müderris olarak Sargatmışiyye Medresesi'ne tayin edilmiştir.⁴⁶

Ebü'l-Berekât Seriyüddin Abdülber b. Muhammed b. Muhammed Seriyüddin İbnü's-Şihne el-Halebî (ö. 921/1515), Sargatmışiyye'de hem muîd hem de müderris olarak görev yapmış, burada Hanefî fıkına dair dersler vermiştir.⁴⁷

Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nuceym el-Mısırî (ö. 970/1563) Hanefî fıkına dair dersler okutmuştur.⁴⁸

Hanefî fakihi olan Ahmed b. Muhammed, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl et-Tahtâvî (ö. 1231/1816) fıkıh dersleri vermiştir.⁴⁹

Celâleddin Carullah da Zilhicce 775/Haziran 1374'te burada Hanefî fıkına dair ders veren âlimlerdendir.⁵⁰

b. Müderris Olarak Görev Yapan Âlimlerden Hadis ve Tefsir Dersi Verenler

Fahreddin Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed b. Abdullah İbnü'l-Muhallita (ö. 759/1358) hadis dersleri vermiştir.⁵¹

⁴⁰ Bk. Mustafa Uzunpostalcı, "Cemâl el-Malatî", *DİA*, s. 305, VII, İstanbul 1993; Kaya, *IX/XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum*, s. 192.

⁴¹ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, II, 375; Arslan, *Hanefî Fıkında Şerh Geleneği (El-Hidâye Şerhleri Örneği)*, s. 68.

⁴² Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, VIII, 267; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 472; Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 313; Ferhat Koca, "İbnü'l-Hümâm", *DİA*, XXI, s. 87-90, İstanbul 2000.

⁴³ Bk. M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, XIX, s. 514-531, İstanbul 1999; Kaya, *IX/XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum*, s. 195.

⁴⁴ Bk. İbn Tağrıberdî, *el-Menhel*, XI, 193-197; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, X, 131-135; s. 271-272; Ali Osman Koçkuzu, "Aynî, Bedreddin", *DİA*, IV, s. 271-272, İstanbul 1991; Ayaz, *Memlûkler'de Tarih ve Tarihçiler*, TTK Yayınları, Ankara 2020, s. 53-61; Kaya, *IX / XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum*, s. 362.

⁴⁵ Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 129.

⁴⁶ Bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, V, 97-98; Kallek, "İbn Arabşah", s. 315-316.

⁴⁷ Bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, IV, 33-35; Özen, "İbnü's-Şihne, Seriyüddîn", s. 225-227.

⁴⁸ Bk. Ahmet Özel, "İbn Nuceym, Zeynüddîn", *DİA*, XX, s. 236-237, İstanbul 1999.

⁴⁹ Bk. Zirikî, *el-A'lâm*, I, 245; Sadgrove, Philip Charles, "Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, s. 438-439, XXXIX, İstanbul 2010.

⁵⁰ Bk. Makrîzî, *es-Sülûk*, III/1, 227.

⁵¹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 258.

Ebû Abdullâh Alâüddin Moğultay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî'nin (ö. 762/1361) medresenin hizmete girdiği ilk yıllarda hadis dersleri okuttuğu bilinmektedir.⁵²

Meşhur tarihçi ve döneminde Mâlikî başkadılığı da yapan Ebû Zeyd Veliyyüddin Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen İbn Haldûn el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406) de bu medresede hadis hocalığı yapmıştır (791/1389).⁵³

Celâleddin b. Ahmed b. Yusuf b. Tuğarslan es-Sîrî (ö. 793/1391) hadis müderrisliği yapmıştır.⁵⁴

Şihabüddin Ahmed b. Rükneddin b. Ebî Zeyd b. Muhammed es-Serrâî el-Hanefî (ö. 791/1388-89), hadis müderrisliği yapmıştır.⁵⁵

Abdülber İbnü's-Şihne (ö. 851/1448), hadis dersleri vermiştir.⁵⁶

Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed Şemseddin es-Sehâvî (ö. 902/1497) hadis dersleri vermiş ve imlâ meclisleri düzenlemiştir.⁵⁷

Şerefeddin Yahya b. Abdullah er-Ruhûnî, hadis dersi okutmuştur.⁵⁸

Cemâleddin Mahmûd b. Ali el-Kayserî el-Acemî (ö. 799/ 1396) ise hem buranın şeyhliğini üstlenmiş hem de hadis ve tefsir dersleri vermiştir.⁵⁹

c. Şeyh, Müftü ve İmam Olarak Görev Yapan Âlimler

Erşedüddin Mahmûd b. Kutluşah el-Hanefî (ö. 775/1373) burada şeyhlik yapmıştır.⁶⁰

Mollazâde el-Hanefî (ö.793/1391) şeyh olarak buraya görevlendirilmiştir.⁶¹

Sultan Berkuk döneminin büyük Hanefî âlimlerinden Celâleddin Ahmed b. Yusuf et-Tebbânî (ö. 793/1389) de bu medresede şeyhlik yapmıştır.⁶² Ondan sonra yerine Şemseddin et-Trablusî görevlendirilmiştir.⁶³

Muhammed b. Alî b. Salâh el-Harîrî el-Hanefî (ö. 797/1395) imamlik yapmıştır.⁶⁴

Yusuf b. İbrahim b. Abdillâh el-Ezrâî (ö. 803/1400) müftü olarak görev yapmıştır.⁶⁵

Şemseddin Âkil Muhammed b. Ali el-Kahirî eş-Şâfiî (ö. 883/1478-1479) şeyhlik yapmıştır.⁶⁶

Şeyh Selahaddin et-Trablusî el-Hanefî (ö. 887/1482), şeyh olarak tayin edilmiştir.⁶⁷

Ebû Zeyd Abdurrahman b. Ali b. Sâlih el-Mekkî (ö. 901/1496), şeyh olarak tayin edilmiştir.⁶⁸

⁵² Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, I, 331; Kandemir, "Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, s. 229-231, XXX, Ankara 2020; Tozlu, *Moğultay b. Kılıç (ö.762/1361) ve Hadis İlmindeki Yeri*, s. 67.

⁵³ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, II, 339-340; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsî*, I-XII, Kahire, ts, II, 145-149; Ferhat Gökçe, "Türkiye'de Memlükler Dönemi Hadis Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 21/2, 2013, s. 44; Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, s. 538-543.

⁵⁴ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, I, 424.

⁵⁵ Bk. İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VIII, 543; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 547.

⁵⁶ Kaya, *IX/XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum*, s. 184.

⁵⁷ Bk. İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, X, 23-25; Tomar, Cengiz, "Sehâvî, Şemseddin", *DİA*, XXXVI, s. 314, İstanbul 2009.

⁵⁸ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, I, 36; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 461.

⁵⁹ Bk. Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 472; İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, IV, 93. Burada ders veren hocalarla ilgili bk. Kaya, "Creation of Mamluk Social Identity Through Madrasas and Production of Texts", *İslam Araştırmaları Dergisi* 49 (2023), s. 48-49.

⁶⁰ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 165; Malatî, *Neylü'l-emel*, III, 62.

⁶¹ Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, II, 368.

⁶² İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 545; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel*, V, 3-6; a.mlf., *en-Nücümü'z-zâhire*, XII, 123-124; Abdülbâsıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, II, 304-305.

⁶³ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 302.

⁶⁴ Bk. İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-sâfi*, V, 350-351; İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VIII, 599; Zhunissov, *Gâyetü'l-Beyân'ın Metot ve Muhteva Açısından İncelenmesi*, s. 10.

⁶⁵ Bk. İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VII, 40.

⁶⁶ Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 220.

⁶⁷ Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 313.

⁶⁸ Bk. İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VIII, 5.

d. Müderris Olarak Görev Yapan Ancak Okuttuğu Dersler Tespit Edilemeyen Âlimler

Mâlikî fakihî olan Ebû Abdullâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Merzûk el-Hatîb el-Acîsî et-Tilimsânî (ö. 781/1379) müderrislik yapmıştır.⁶⁹

Şeyh Cârullah İbnü'l-Şeyh Kutbüddin Muhammed b. Şeyh Şerefeddin Ebi'l-Sinâî el-Hanefî (ö. 782/1380-81) müderrislik yapmıştır.⁷⁰

Kadı Sadreddin Muhammed İbnü'l-Kadilkudat Alaaddin Ali b. Mansur el-Hanefî (ö. 786/1384) müderrislik yapmıştır.⁷¹

Muhammed b. Ali b. Mansur b. Nâsır ed-Dımeşkî el-Hanefî (ö. 786/1384) müderris olarak görev yapmıştır.⁷²

Muhammed b. Ahmed b. Müzhir Şemseddin (ö. 791/1388-89) müderrislik yapmıştır.⁷³

Şeyh Celâleddin Rasûl b. Ahmed b. Yusuf el-Acemî el-Hanefî (ö. 793/1391) müderrislik yapan hocalardandır.⁷⁴

Ahmed b. Musa el-Halebî el-Hanefî (ö. 801/1398) Sargatmışiyye'ye gelerek ilmî faaliyetlerle meşgul olmuştur.⁷⁵

Bedreddin Mahmûd es-Serrâî el-Gülistânî el-Hanefî (ö. 801/1399) müderrislik yapmıştır.⁷⁶

Yusuf b. Musa b. Muhammed b. Ahmed b. Ebî Tekin b. Abdullah el-Malatî (ö. 803/1400-1401) daha sonra el-Halebî nisbesini almıştır. Sargatmışiyye'de müderrislik yapmıştır.⁷⁷

Hanefî Başkadısı olan Zeyneddin Abdurrahman et-Tefehnî (ö. 885/1480-1481) ders vermiş ve Sargatmışiyye Kütüphanesi ile ilgilenmiştir.⁷⁸

Astronomi ve matematik sahalarında ilmî birikimiyle tanınan Osmanlı âlimi Takıyyüddin er-Râsîd (ö. 993/1585), Sargatmışiyye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.⁷⁹

Hanefî fakihî olan Nûreddin Alî b. Muhammed b. Alî İbn Gânim el-Hazrecî el-Makdisî (ö. 1004/1596) müderrislik ve yöneticilik yapmıştır.⁸⁰

e. Medresede Eğitim Gören Talebeler

Muhammed b. Muhammed b. Musa b. Abdullah eş-Şeneşî el-Hanefî (ö.798/1396) ders alan talebelerden biridir ve kadı nâibliği yaptığı bilinmektedir.⁸¹

Şerefeddin İsa b. Osman eş-Şafiî (ö. 799/1397) eğitim alan talebelerdendir. Daha sonra müderrislik de yapmıştır.⁸² Bu durum medresenin dinî ilimlerle ilgili hizmetlerin ifasıyla görevli

⁶⁹ Bk. Saffet Köse, "İbn Merzûk, el-Hatîb", *DİA*, XX, s. 186-188, İstanbul 1999.

⁷⁰ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XI, 165; Malatî, *Neylü'l-emel*, II, 358.

⁷¹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XI, 247.

⁷² Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, II, 179.

⁷³ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, I, 206.

⁷⁴ Makrîzî, *es-Sülûk*, III/2, 756.

⁷⁵ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, II, 64.

⁷⁶ Bk. Malatî, *Neylü'l-emel*, III, 17-18; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-sâfi*, V, 6; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XII, 56, XIII, 11, Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 472.

⁷⁷ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, II, 196.

⁷⁸ Bk. Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 472; Koca, Ferhat, "İbnü'l-Hümâm", *DİA*, XXI, s. 87-90, İstanbul 2000.

⁷⁹ Bk. Topdemir, Hüseyin Gazi, "Takıyyüddîn er-Râsîd", *DİA*, XXXIX, s. 454-456, İstanbul 2010; Baga, Elif, "Takıyyüddin Râsîd ve Cebir Risalesi: Matematiksel Değerlendirme, Tercüme ve Editio Princeps", *Nazarıyat*, 7/2, 2021, s. 6.

⁸⁰ Bk. Zirikî, Hayreddin b. Muhammed, *el-A'lam*, nşr. Dârü'l-ilm, Beyrut 2002, V, 166; Kallek, "İbn Gânim", *DİA*, XIX, s. 503-504, İstanbul 1999.

⁸¹ Bk. İbn Hacer, *İnbâü'l-ğumr*, I, 521, III, 310; İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VIII, 605.

⁸² Bk. İbnü'l-İmâd, *Şezeretü'z-zeheb*, VI, 361.

kişileri (müftü, vaiz, imam vs.) yetiştirdiği gibi eğitim kadrosunu yetiştirme gibi bir fonksiyon icra ettiğini göstermektedir.

Kadı Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Hanefî (ö. 799/1397) Sargatmışiyye’de yetişen talebelerdendir. Daha sonra Kahire’ye kadı olarak tayin edilmiştir.⁸³ Buradan hareketle medreselerin kendilerinden beklenildiği gibi adlî/hukukî alana eleman yetiştirme işlevini yerine getirdiği söylenebilir.

İbrahim b. Mustafa b. İdris er-Rûmî el-Hanefî (ö. 875/1471), Sargatmışiyye’ye gelerek burada çeşitli ilimler almış bilhassa fıkıhla ilgili pek çok meseleyle ilgilenmiştir.⁸⁴

Seyfeddin Sungur er-Rûmî el-Hanefî (ö. 884/1479) Kahire’ye gelerek burada fıkıh, hadis başta olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etmiştir.⁸⁵

İbn Ehi’l-Cüneyd, Muhammed b. Mezîd b. Yakup b. Muhammed b. Mezîd er-Rûmî el-Hanefî (ö. 886/1481) Sargatmışiyye’nin yetiştirdiği talebelerdendir.⁸⁶

Tağriberdî b. Ebî Bekir b. Seyfeddin eş-Şeneşî et-Türkî el-Kahirî el-Hanefî (ö. 895/1490) burada fıkıh, Arapça ve kıraat başta olmak üzere pek çok alanda ilim tahsil etmiştir.⁸⁷

Neticede medresede görev yapan müderrislerin ve burada öğrenim gören talebelerin kısa biyografilerinden yola çıkarak, özellikle Hanefî fıkıhı başta olmak üzere daha çok dinî ilimlerin tedris edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum o dönem medreselerin üstlendiği fonksiyona bakıldığında normal karşılanması gerektiği kanaatindeyiz. Zira medreselerin vakfiye şartlarına bakıldığı bu kurumlarda genellikle dinî ilimlerin ve bunlar arasından fıkıh ilimlerinin (hilâf, ferâiz gibi) öne çıktığı görülmektedir.

SONUÇ

Memlûk Sultanı el-Melikü’n-Nâsır Muhammed b. Kalavun’un memlûkü olan Emîr Sargatmış tarafından yaptırılan Sargatmışiyye Medresesi, Memlûkler döneminde ilmî ortamın gelişmesine katkıda bulunan önemli bir müessesedir. Bu medrese, sadece Memlûkler döneminde değil, Osmanlı İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü coğrafyada da aynı amaca hizmet eden bir kurum olarak öne çıkmıştır. Söz konusu medrese Memlûkler döneminde Hanefiliğin yayılmasına ve güç kazanmasına da önemli oranda hizmet etmiş görünmektedir. Öyle ki medresenin kurucu ismi Emir Sargatmış Memlûk ilmi müesseselerinde Hanefî mezhebinin yaygınlaşmasına katkı sağlamak için kendisine verilen imkanları değerlendirmiştir. Sargatmışiyye Medresesi’ni bir Hanefî fıkıh medresesi olarak tesis etmesi bunun en dikkat çekici örneklerinden biridir. Yine medresenin kuruluşundan itibaren burada yöneticilik yapan âlimlerin genellikle Hanefî mezhebine mensup olmalarına dikkat edildiği söylenebilir. Ancak müderrisler için aynı durum geçerli değildir. Zira çok sayıda Hanefî âlimin şeyh ve müderris olarak görev yaptığı bu medresede, diğer mezhep ulemasından kimselerin de görev aldığı tespit edilmiştir. Nitekim döneminin önde gelen âlimlerinden olan ve Şâfiî başkadılığı da yapan İbn Hacer ve yine Mâlikî başkadılığı yapan meşhur tarihçi ve sosyolog İbn Haldûn da bu medresede görev alan âlimlerdendir. Benzer şekilde Hanefî olan müderrislerin farklı mezheplerin fıkıhına dair dersler verdikleri de tespit edilmiştir.

Çalışmada Emîr Sargatmış ve Sargatmışiyye Medresesi hakkında genel bilgi verilmiş, ardından tespit edilebildiği kadarıyla burada çeşitli vazifeler üstlenen âlimler listelenmiştir. Ancak medresede görev yapan âlimlerin hangi derslerde hangi eserleri okuttuğu hakkında detaylı bilgi tespit edilememiştir. Sargatmışiyye Medresesi’nde yetişen talebelerden bazıları kadılık,

⁸³ Bk. İbnü’l-İmâd, *Şezeretü’z-zeheb*, VIII, 615.

⁸⁴ Bk. Malatî, *Neylü’l-emel*, VI, 442.

⁸⁵ Bk. Malatî, *Neylü’l-emel*, VII, 230.

⁸⁶ Bk. Malatî, *Neylü’l-emel*, VII, 280.

⁸⁷ Bk. Malatî, *Neylü’l-emel*, VIII, 187.

müdürlük, şeyhlik gibi önemli vazifeler üstlenmiştir. Memlûk idarecilerinin de desteğiyle dönemin saygın medreseleri arasında yerini alan Sargatmışiyye aynı zamanda Hanefî fikhının eğitim merkezi konumunu da elde etmiştir. Zira önde gelen ve üst düzey devlet görevlerini yürüten pek çok âlim bu medresede Hanefî fikhı üzerine dersler vermiştir. Dolayısıyla kurum Mısır topraklarında bu mezhebin doğru anlaşılması ve yayılmasında etkin rol oynamıştır. Yine özellikle Anadolu'dan ilim tahsili için Kahire'ye gelen ve Sargatmışiyye'de ders alan talebelerin Hanefî fikhıyla ilgilenmeleri, burada öğrendiklerini gittikleri yerlere aktarmalarının da bu mezhebin farklı coğrafyalarda yayılmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Yine Memlûk ilim geleneğinin Osmanlı'ya aktarımında da bu medresenin önemli rolü olduğuna da işaret etmek gerekir. Nitekim Kanunî Sultan Süleyman döneminin önde gelen matematik ve astronomi âlimi Takıyyüddin er-Râsîd'in, Sargatmışiyye Medresesi'nde müdürlük yapması, İstanbul'a gitmesi ve tekrar Mısır'a dönmüş olması Memlûk-Osmanlı ilmî etkileşiminin önemli örneklerinden biridir. Son olarak; başta Türk tarihi başta olmak üzere çeşitli açılardan büyük önem arz ettiği tespit edilen Sargatmışiyye Medresesi'nin tanıtılmasını amaçlayan çalışmamızda listesi verilen âlimlerin sayıca çokluğu ve tanınırlığı göz önüne alındığında bu medresede verilen eğitimi, kullanılan metotları, hocaları, talebeleri, okutulan kitapları ve müfredatı ayrıntılarıyla ortaya koyacak yeni çalışmaların yapılmasının elzem olduğu da ifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksu, Hüsamettin, "Hasan et-Tûlûnî", *DİA*, XVI, s. 355-356, İstanbul 1997.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler'de Tarih ve Tarihçiler*, TTK Yayınları, Ankara 2020.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler (1250-1517)*, İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Memlûkler Döneminde Vezir-Ümera İlişkileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1, 2005, s. 123-156.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emîrlerinden Yelboğa el- Ömerî (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1, 2007, s. 81-100.
- Ayaz, Fatih Yahya-Fatmanur Alibekiroğlu Eren. "Memlûk Devletinde Sultan ve Emîrlerin Hanefîliğe İlgisi," *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, s. 284-296.
- Baga, Elif, "Takıyyüddin Râsîd ve Cebir Risalesi: Matematiksel Değerlendirme, Tercüme ve Editio Princeps", *Nazariyat Dergisi*, 7/2, 2021, s. 1-52.
- Behrens, Doris- Abouseif, "İbn Tolun Camii", *DİA*, s.416-418, XX, İstanbul 1999.
- Beken, Ahmet, "Müstansırıyye Medresesi'nde (631/1233-34) Eğitim-Öğretim Faaliyetleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 16 (2016), s. 309-337.
- Benli, M. Sami, "İbn Akîl, Bahâeddin", *DİA*, XIX, s. 300-301, İstanbul 1999.
- Bozkurt, Nebi, "Medrese", *DİA*, XXVIII, s. 323-327, Ankara 2003.
- Cebertî, Abdurrahman b. Hasan, *'Acâibü'l-âsâr fi't-terâcim ve'l-ahbâr*, nşr. Dâru'l-ceyl, I-III, Beyrut ts.
- Düzenli, Aygül, *Memlûkler Döneminde İktidar-Ulemâ İlişkisi (648-923/1250-1517)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021.

- Düzenli, Aygül, "Memlûkler Döneminde Medreseler (648-923/1250-1517)", Osmanlı Medreseleri Eğitim, Yönetim ve Finans (ed. Fuat Aydın-Mahmut Zengin-Kübra Cevherli-Yunus Kaymaz), İstanbul: Mahya Yayınları, 2019, s. 447-461.
- Gökçe, Ferhat, "Türkiye'de Memlûkler Dönemi Hadis Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 21/2, 2013.
- Harekât, İbrahim, "İbnü'l-Hümâm", *DİA*, V, s. 498-501, İstanbul 1992.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihabeddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *İnbâü'l-gumr bi-ebnâi'l-'umr*, nşr. Hasan Habeşî, I-IV, Kahire: Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1969-1998.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Dâru'l-fıkr, XV, 1986.
- İbn Tağriberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâleddin Yusuf, *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, muallik Muhammed Hüseyin Şemseddin nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, XVI, Beyrut ts.
- İbn Tağriberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâleddin Yusuf, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*, tah. Muhammed M. Emin, VII, Kahire ts.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed, *Şezeretü'z-zeheb fî ahbârî men zeheb*, nşr. Abdülkadir el-Arnaûd-Mahmud el-Arnaûd, Kahire 1986.
- İyişenyürek, Orhan, *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.
- Kaçar, Yasemin, *Bahrî Memlûk Devleti'nin Eğitim Sistemi ve Medreseler (1250-1382)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2006.
- Kallek, Cengiz, "İbn Arabşah", *DİA*, XIV, s. 315-316, İstanbul 1999.
- Kallek, Cengiz, "İbn Gânim", *DİA*, XIX, s. 503-504, İstanbul 1999.
- Kallek, Cengiz, "Hisbe", *DİA*, XVIII, s. 133-143, İstanbul 1998.
- Kandemir, M. Yaşar, "İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, XIX, s. 514-531, İstanbul 1999.
- Kandemir, M. Yaşar, "Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, s. 229-231, XXX, Ankara 2020.
- Kaya, Büşra S., "Creation of Mamluk Social Identity Through Madrasas and Production of Texts", *İslam Araştırmaları Dergisi* 49 (2023), s. 33-66.
- Kaya, Büşra S., *Sehâvî'nin ed-Dav'ü'l-Lâmi' Adlı Eseri Bağlamında IX / XV. Asır Kahire'sinde Bilgi ve Toplum* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.
- Khanjanov, Shahin, *Memlûkler Dönemi Hanefilerinde İctihad Ve Taklid Tartışmaları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2021.
- Koca, Ferhat, "İbnü'l-Hümâm", *DİA*, XXI, s. 87-90, İstanbul 2000.
- Koçkuzu, Ali Osman, "Aynî, Bedreddin", *DİA*, IV, s. 271-272, İstanbul 1991.
- Köse, Saffet, "İbn Merzûk, el-Hatîb", *DİA*, XX, s. 186-188, İstanbul 1999.
- Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitabü'l-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hitat ve'l-âsâr*, I-II, Beyrut, ts.
- Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitabü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, nşr. M. Mustafa Ziyâde-Saîd A. Âşûr, I-XII, Kahire 1956-1973.
- Safedî, Selahaddin Halil b. Aybek, *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr*, nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr., I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998.

- Süyûtî, Celeddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Hüsnü'l-muhâdara fî ahbâri Mısr ve'l-Kâhire* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), I-II, Dârü İhyâi'l-Kütübî'l-İlmiyye, Kahire 1967.
- Malatî, Zeyneddin Abdülbâsıt b. Halil b. Şahin ez-Zâhîrî, *Neylü'l-emel fî zeyli'd-Düvel*, nşr. Ömer A. Tedmürî, Beyrut, 2002.
- Midilli, Muhammet Enes, "Memlûkler Döneminde Bir İlim Kurumu: İbn Tolun Camii ve Ulemaya Sunduğu Mansıplar", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 44, 2020.
- Midilli, Muhammet Enes, "Ulemânın Memlûk Coğrafyasına Yönelmesi ve Memlûkler Döneminde Kahire İlim Kurumları", *İslam Tetkikleri Dergisi*, 10/1, 2020, s. 389-412.
- Özel, Ahmet, "İbn Nüceym, Zeynüddîn", *DİA*, XX, s. 236-237, İstanbul 1999.
- Özaydın, Abdülkerim, "Hasan b. Muhammed b. Kalavun", *DİA*, XVI, s. 332-333, İstanbul 1997.
- Özen, Şükrü, "İbnü'ş-Şihne, Seriyüddîn", *DİA*, XXI, s. 225-227, İstanbul 2000.
- Sadgrove, Philip Charles, "Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, s. 438-439, XXXIX, İstanbul 2010.
- Safedî, Selahaddin Halil b. Aybek, *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr*, nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr., I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998.
- Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsî*, I-XII, Kahire, ts.
- Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, s. 538-543.
- Tomar, Cengiz, "Sehâvî, Şemseddin", *DİA*, XXXVI, s. 314, İstanbul 2009.
- Topdemir, Hüseyin Gazi, "Takiyyüddîn er-Râşid", *DİA*, XXXIX, s. 454-456, İstanbul 2010.
- Tozlu, İbrahim, *Moğultay b. Kılıç (ö.762/1361) ve Hadis İlimindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.
- Turan, Abdülbaki, "el-Elfiyye", *DİA*, XI, s. 28-29, İstanbul 1995.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Maarif (C. MF)*. 138-6871.
- Uzunpostalıcı, Mustafa, "Cemâl el-Malatî", *DİA*, s. 305, VII, İstanbul 1993.
- Yiğit, İsmail, "Aynî'yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-12, 1994, 27-45.
- Zengin, Murat, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi: Genel Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 2016, s. 79-90.
- Zengin, Zeki Salih, *Medreseden Darülfünûna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*, Ankara: Maarif Mektepleri, 2019.
- Zhunıssov, Adilkhan, *Kivâmüddîn El-İtkânî'nin Gâyetü'l-Beyân Adlı Eserinin Metot ve Muhteva Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Ziriklî, Hayreddin b. Muhammed, *el-A'lam*, nşr. Dârü'l-ilm, Beyrut 2002, IV, 287-288.
- <https://egyptopia.com/en/articles/Egypt/cairo/Mosque-Madrasa-of-Emir-Sarghatmish-in-Cairo.s.29.13118/>

Structured Abstract

The Mamlūks (1250-1517) are one of the great Muslim Turkish states that played an important role in Islamic history. This state ruled in Egypt, Syria and Hejaz for two hundred and sixty-seven years and was considered one of the most powerful states of its time. The Mamlūks protected and developed the Islamic scientific heritage, which was damaged by the Mongol invasion of Baghdad, the center of knowledge of the period, and the massacres in Andalusia. Especially the madrasas in Damascus and Cairo became centers where science and culture revived.

Mamlūk rulers supported scholars and students and built madrasas as well as mosques, khankāhs and libraries. The madrasas offered a broad curriculum that included religious sciences as well as mathematics, medicine and astronomy, and provided theoretical training as well as practical application. Mamlūk madrasas generally served one of the four Sunni sects, although some encompassed more than one. Most madrasas were named after their founders.

The Sarghatmishiyya Madrasa, which is the subject of our study, was built by Amīr Sarghatmish in Cairo in 757/1356 as a prominent example of educational activities in the Mamlūk period. Although the name of the madrasa is mentioned in different ways in different sources, "Sarghatmishiyya" is preferred in this study. The founder Amīr Sarghatmish al-Sayf al-Dīn al-Nāṣirī was a person who was bought by the Mamlūk Sultan al-Malik al-Nāṣir Muhammad b. Qalavun and held important positions. He was closely involved in both the military and the sciences, amassed considerable wealth and contributed to the progress of the state. The construction of the madrasa began in 1355 and was completed in 1356. Located near the Ibn Tolun Mosque, this madrasa is described as an aesthetically beautiful building. It has a courtyard, classrooms, library and student rooms, and the courtyard is surrounded by gardens. This library, located in the Sarghatmishiyya Madrasa, which is important in terms of its contribution to the scientific and cultural life of the period, is known as a center where works of various branches of science are housed and where printing activities are carried out.

This study contains information about the name of the Sarghatmishiyya Madrasa, its founder Amīr Sarghatmish, and the structure, foundation and function of the madrasa. The aim of this study is to contribute to the recognition and understanding of the madrasa with the information compiled from the main sources of the period. The purpose of studying the Sarghatmishiyya Madrasa, which was of great importance for the scientific community of the period, is to emphasize the cultural and scientific contributions of the Mamlūk State in the Islamic world. Although the biographies of the scholars who taught in this madrasa are not given in detail due to the limitations of the study, information on the scientific life of the period and the importance of this center is presented.

The founder of the madrasa, Amīr Sarghatmish, made speeches at its opening and appointed al-Itkānī (d. 758/1357) as its first muderris. As stated in its endowment, this madrasa served the Hanafi sect, and hadith classes also played an important role. Sarghatmishiyya Madrasa, which contributed to the spread of the Hanafi madhhab, continued to exist as a center of knowledge along with other educational institutions during the Ottoman period. Especially the students who came to Cairo from Anatolia to study and took courses in this madrasa were interested in Hanafi jurisprudence and transferred what they learned here to the places they went to, which is thought to be effective in the spread of this madhhab in different geographies.

Although there is no information on which works were taught at the Sarghatmishiyya Madrasa, it should be emphasized that this study is of great importance for understanding the intellectual and academic atmosphere of the period, revealing points such as the sectarian balance in that period, the coexistence of muderris from different sects. It is hoped that this study will contribute to the recognition of the Sarghatmishiyya Madrasa, which was a center where many scholars were active and attracted attention with its allocation to Hanafis, and to the research on the scholarly life of the Mamlūk period.